BOʻLAJAK TASVIRIY SAN'AT FANI OʻQITUVCHILARIDA IJTIMOIY-MADANIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

THE THEORETICAL FOUNDATIONS OF DEVELOPING SOCIO-CULTURAL COMPETENCE IN FUTURE FINE ARTS TEACHERS

Muallif: Muzropova Guljamol Mardonovna [1]
Affiliyatsiya: Navoiy davlat universiteti katta oʻqituvchisi, mustaqil tadqiqotchi [1]
DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.23292347

ANNOTATSIYA

Mazkur tezisda oliy pedagogik ta'lim tizimida boʻlajak tasviriy san'at fani oʻqituvchilarida ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirishning nazariy va metodologik asoslari chuqur yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy ta'lim sifatini oshirish sharoitida shaxsning kasbiy-pedagogik faoliyatida ijtimoiy-madaniy kompetentlikning tutgan oʻrni, uni shakllantirishning aksiologik, kulturologik, tizimli-faoliyatli yondashuvlari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Milliy meros, xalq amaliy san'ati va zamonaviy pedagogik hamda raqamli texnologiyalarni oʻquv jarayoniga integratsiyalash mexanizmlari ochib berilgan.

Kalit soʻzlar: Ijtimoiy-madaniy kompetentlik, tasviriy san'at, nazariy asoslar, zamonaviy ta'lim sifati, aksiologik yondashuv, kulturologik yondashuv, pedagogik jarayon, estetik tarbiya, boʻlajak oʻqituvchi

ABSTRACT

This article deeply covers the theoretical and methodological foundations of developing socio-cultural competence in future fine arts teachers within the higher pedagogical education system. Furthermore, the role of socio-cultural competence in a person's professional-pedagogical activity under the conditions of improving the quality of modern education and the axiological, culturological and systemic-activity approaches to its formation are scientifically analyzed. Mechanisms for integrating national heritage, folk applied arts, and modern pedagogical and digital technologies into the educational process are thoroughly revealed.

Keywords: Socio-cultural competence, fine arts, theoretical foundations, quality of modern education, axiological approach, culturological approach, pedagogical process, aesthetic education, future teacher

Bugungi kunda jahon ta'lim makonida yuz berayotgan globallashuv, raqamlashtirish va integratsiya jarayonlari boʻlajak mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligiga yangi, yanada yuksak talablarni qoʻymoqda. Oʻzbekiston Respublikasida ta'lim sifatini oshirish, uzluksiz ta'lim tizimini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish davlat siyosatining ustuvor yoʻnalishlaridan biriga aylandi [Muzropova, 2024: 203]. Xususan, uzluksiz ta'lim tizimining tarkibiy qismi boʻlgan badiiy-pedagogik ta'lim sifatini yaxshilash, yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda tasviriy san'at fani oʻqituvchilarining oʻrni beqiyosdir.

Tasviriy san'at o‘qituvchisi faqatgina tasviriy savodxonlik, qalamtasvir yoki rangtasvir qoidalarini o‘rgatib qolmay, balki ta'lim oluvchilarning estetik didini, ma'naviy-axloqiy dunyoqarashini hamda ijtimoiy-madaniy tafakkurini shakllantiruvchi yetakchi shaxs hisoblanadi.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar jarayonida ta'lim sifatini tubdan yaxshilash, yoshlarning ma'naviy-intellektual salohiyatini yuksaltirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev ta'kidlaganidek: “Xalqimizning buyuk tarixi, boy madaniy merosi, milliy va umuminsoniy qadriyatlari asosida yosh avlodni tarbiyalash, ularda milliy g‘urur, Vatanimizga muhabbat va sadoqat tuyg‘ularini shakllantirish eng muhim vazifamizdir”. Davlatimiz rahbarining ushbu ezgu g‘oyalari uzluksiz ta'lim tizimida, jumladan, bo‘lajak mutaxassislarni tayyorlashda madaniy-ma'rifiy va estetik tarbiyaning ustuvor ahamiyat kasb etishini belgilab beradi.

Ilmiy-pedagogik adabiyotlarda “kompetentlik” tushunchasi shaxsning egallangan bilim, ko‘nikma va malakalarini real hayotiy va kasbiy vaziyatlarda samarali qo‘llay olish layoqati sifatida talqin etiladi [Muzropova, Movlonova, 2023: 5]. “Ijtimoiy-madaniy kompetentlik” esa shaxsning jamiyatda amal qiladigan madaniy me'yorlar, tarixiy an'analar, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni chuqur anglagan holda, turli ijtimoiy-madaniy muhitda o‘zini erkin tutishi, madaniyatlararo muloqotni to‘g‘ri tashkil etishi hamda o‘z kasbiy faoliyatini milliy madaniy merosga tayangan holda olib borish qobiliyatini tavsiflaydi.

Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev ta'kidlaganidek: “Jamiyatimizda ma'naviyat — eng qudratli kuchga aylanishi, har bir yosh qalbida milliy o‘zlikni anglash, ajdodlar merosiga hurmat tuyg‘usini chuqur singdirish zarur”. Ushbu strategik vazifadan kelib chiqqan holda, zamonaviy ta'lim sifatini ta'minlash jarayonida pedagog kadrlarning ijtimoiy-madaniy kompetentligi ularning kasbiy faoliyatining samaradorligini belgilovchi asosiy mezonlardan biri bo‘lib xizmat qiladi. Ta'lim sifatini oshirish faqatgina moddiy-texnik bazani yaxshilash bilan cheklanib qolmay, balki o‘qituvchining ma'naviy-intellektual salohiyatini, uning madaniy va kasbiy dunyoqarashini yuksaltirishni talab etadi.

Bo‘lajak tasviriy san'at o‘qituvchilarida ushbu kompetentlikni shakllantirish jarayonini ilmiy jihatdan asoslash bir qator fundamental yondashuvlarga tayanadi.

Aksiologik (qadriyatli) yondashuv talabalarda milliy va jahon tasviriy san'ati durdonalari, xalq amaliy san'ati (masalan, naqqoshlik, kashtachilik maktablari namunalari, milliy matolar estetikasi) hamda madaniy merosga nisbatan ongli hurmat tuyg‘usini shakllantirishga xizmat qiladi [Muzropova, Rustamova, 2024: 356]. Aksiologik yondashuv bo‘lajak o‘qituvchining san'at asarlarini shunchaki ko‘rgazmali qurol sifatida emas, balki chuqur ma'naviy-axloqiy va madaniy qadriyat sifatida idrok etishini ta'minlaydi.

Kulturologik yondashuv tasviriy san'atni keng madaniy kontekstda, ya'ni tarixiy davrlar, falsafiy oqimlar, estetik g‘oyalar va milliy o‘ziga xosliklar uyg‘unligida o‘rganishni taqozo etadi. Kulturologik yondashuv bo‘lajak mutaxassisning dunyoqarashini kengaytirib, uning zamonaviy madaniy jarayonlardagi o‘rnini to‘g‘ri anglashiga imkon beradi.

Tizimli-faoliyatli yondashuv nazariy bilimlarning amaliy ijodiy faoliyat, muzey pedagogikasi, badiiy ko‘rgazmalar va raqamli texnologiyalar (virtual galereyalar, 3D modellashtirish dasturlari) vositasida amaliyotga tatbiq etilishini ta'minlaydi [Sa'diyev, Muzropova, 2023: 16].

Pedagogik ta'lim jarayonida talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetentligini yuksaltirish bevosita ularning kasbiy madaniyatini shakllantirish bilan uzviy bog‘liqdir. Bugungi kunda o‘qituvchi o‘zining kasbiy faoliyatida nafaqat fan nazariyasini, balki milliy merosimizning falsafiy-estetik qirralarini ham chuqur ochib bera olishi lozim. Shu boisdan ham, talabalarda mustaqil fikrlash, badiiy idrok va estetik didni rivojlantirishga qaratilgan innovatsion pedagogik texnologiyalarni o‘quv jarayoniga tatbiq etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy ta'lim sifatini oshirish konsepsiyasiga muvofiq, bo‘lajak tasviriy san'at o‘qituvchilarining ijtimoiy-madaniy kompetentligini rivojlantirish quyidagi pedagogik shart-sharoitlarga tayanadi:

- ta'lim jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya va raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish;
- bo‘lajak o‘qituvchilarning mustaqil ijodiy va ilmiy-tadqiqot ishlarini faollashtirish;
- talabalarda tanqidiy tafakkur, estetik idrok va madaniy merosni asrab-avaylash ko‘nikmalarini rivojlantirish [Muzropova, 2023: 192].

Pedagogik tahlillar shuni ko‘rsatadiki, bo‘lajak tasviriy san'at o‘qituvchisining ijtimoiy-madaniy kompetentligi uning kasbiy faoliyatida quyidagi o‘zaro uzviy bog‘liq funksiyalarni bajaradi:

- gnoseologik (bilish-o‘rganish) funksiyasi: O‘zbekiston va jahon san'ati tarixi, madaniyatshunoslik, estetika hamda tasviriy san'at nazariyasiga oid bilimlarni tizimlashtirish;
- tarbiyaviy va rivojlantiruvchi funksiyasi: o‘quvchilarda estetik did, milliy o‘zlikni anglash, madaniy merosga ehtirom tuyg‘ularini tarbiyalash;
- kommunikativ-madaniy funksiyasi: san'at asarlari tili va madaniy ramzlar vositasida ta'lim oluvchilar bilan samarali muloqot muhitini yaratish, madaniyatlararo muloqotni ta'minlash.

Oliy pedagogik ta'lim jarayonida talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetentligini rivojlantirishda amaliy mashg‘ulotlar mazmunini boyitish muhim o‘rin tutadi. Jumladan, Sharq miniatyura maktabi, milliy me'morchilik va amaliy san'at namunalarining falsafiy-estetik tagzaminini o‘rganish bo‘lajak o‘qituvchining professional tafakkurini yuksaltiradi. Shu bilan birga, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va raqamli resurslardan foydalangan holda jahon madaniy merosi obidalariga virtual sayohatlar uyushtirish talabalarning ijtimoiy-madaniy tajribasini kengaytirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, bo‘lajak tasviriy san'at fani o‘qituvchilarida ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirishning nazariy asoslarini ilmiy jihatdan tahlil qilish va uni ta'lim jarayoniga tatbiq etish zamonaviy pedagogik kadrlar tayyorlash sifatini oshirishning asosiy kafolatidir. Aksiologik, kulturologik va tizimli-faoliyatli yondashuvlarga tayangan holda tashkil etilgan ta'limiy muhit bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy mahoratini o‘stirish bilan birga, uni jamiyatda madaniy qadriyatlarni keng targ‘ib qiluvchi yetuk mutaxassis etib tarbiyalash imkonini beradi. Kelgusida bu boradagi ilmiy-metodik tavsiyalarni yanada takomillashtirish ta'lim sifatini yuksaltirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Muzropova G.M. (2024). Boʻlajak tasviriy san'at oʻqituvchilarida ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirishda Alisher Navoiy ijodidagi san'at asarlarining oʻrni. Oriental Art and Culture Scientific Methodical Journal, 203–209.
2. Muzropova G.M. (2024). Oʻzbek milliy matolari tarixi. Journal of Innovations in Scientific and Educational Research, 269–273.
3. Muzropova G.M. & Oʻralova M.E. (2024). Oʻzbek kashtalari kompozitsiyasining hududlardagi xarakteri va tahlili. “Iqtidorli yoshlar – intellektual, ijodiy elitani yaratishning kafolati” mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari, 359–362.
4. Muzropova G.M. & Rustamova, Ch.N. (2024). Oʻzbek milliy matolari tarixi. “Iqtidorli yoshlar – intellektual, ijodiy elitani yaratishning kafolati” mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari, 356–359.
5. Muzropova G.M. & Movlonova, S.N. (2023). Zamonaviy modada uslublarning oʻrni. Integratsiyalashgan ta'lim va tadqiqotlar jurnali, 1–7.
6. Muzropova G.M., & Rustamova Ch.N. (2023). Kashtachilik san'ati tarixiga nazar. International Multidisciplinary Journal for Research & Development, 416–422.
7. Muzropova G.M. (2023). An'anaviy amaliy san'atida kandakorlik buyumlaridagi naqshlar semantikasi va ularning ramziy-ifodaviy xususiyatlari. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 192–197.
8. Sa'diyev S.T., & Muzropova G.M. (2023). Expression of reality in modern Uzbek fine art. Science and Innovation International Scientific Journal, 16–19. https://doi.org/10.5281/zenodo.7643877
9. Muzropova G.M. (2023). The importance of the traditions of the teacher and disciple in the study of the traditional applied art of Bukhara. Intent Research Scientific Journal (IRSJ), 22–26.